

AZ APOSTOLI KIRÁLYI CÍM HASZNÁLATA FERENC JÓZSEF
URALKODÁSA ALATT

A főkegyúri jog kettős értelmezése

A főkegyúri jog a magyar király befolyását jelenti a püspöki székek és általában a nagy javadalmak betöltésére, hiszen már a középkori állami struktúrában sem volt mindegy, hogy kik birtokolnak nagy világi hatalmat jelentő, közjogilag jelentős egyházi hivatalokat.¹ Ez legtöbbször az egyházi székek betöltésénél világi szempontok érvényesítését jelentette. Egyes uralkodók (pl. Mátyás) idején a konfliktus egészen éles a Római Kúria és a magyar uralkodó között, de sokszor a Szentszék sem volt abban a helyzetben, hogy másokat nevezzen ki, mint a király által megjelölt politikailag alkalmas személyeket.

A magyar királyok a püspöki székek betöltésére vonatkozó főkegyúri jogot extenzív módon értelmezték, és ebben az értelemben próbálták meg érvényesíteni azt.² Különösen a Habsburg időktől volt jellemző, hogy a királyok az egyházi javakra való kinevezést is vindikálni akarták maguknak a főkegyúri jog alapján. A király eszerint kinevezhet egyeseket a püspöki, érseki székekbe, a pápának pedig meg kell ezt erősítenie (*confirmatio*). A megerősítés nélkül azonban az illető nyugodtan elfoglalhatja az egyházi hivatalt és a javadalmakat. Werbőczy *Hármaskönyve* már az extenzív megközelítést fogadta el, azzal indokolva álláspontját, hogy az országban minden egyházat, apátságot és prépostságot egyedül a magyar királyok alapítottak, ezért az egyházi hivatalok adományozása is őket illeti meg: ez az ország szabadságának (*libertas regni*) kérdése.

Szemléltetésnek álljon itt Werbőczy ide vágó szövegrészlete:

„Első rész: a nemes Magyarország jogainak és szokásainak
hármaz felosztásáról: 11. cím: Hogy ebben az országban a pápa
az egyházi hivatalok adományozásánál a megerősítés hatalmán
kívül semmi egyéb joghatóságot magának fönn nem tartott.

¹ Vö. HÓMAN–SZEKFŰ 1935. 238.

² A kegyuraság hazánkban történő kialakulásáról lásd GEISZ 1910. 322-323.; valamint MIHALIVICS 1897. 7-32.

Tudnunk kell pedig, hogy ámbár a pápának, vagyis a legfőbb papnak kétféle, ú. m.: világi és lelki joghatósága van; mindazáltal ebben az országban, az időnkint megüresült egyházi hivatalok adományozásánál semmi joghatóságot, a megerősítés hatalmán kívül, nem gyakorol; és pedig négyféle okból:

1. § Először az egyházak alapítása okából: mivel ez országban minden egyházat, püspökséget, apátságot és prépostságot egyedül a magyar királyok alapítva, ez alapítás által a kegyuraságnak, kinevezésnek választásnak és hivataladományozásnak minden hatalmát megszerezték és magukénak tulajdonították. A mely okból tudniillik a kegyuraságnál fogva, ebben az országban az egyházi hivatalok adományozása mindenkor királyainkat illeti.

2. § Másodszor a kereszténység felvétele okából: mivel a magyarok nem apostoli tanításra, vagyis apostolok szent beszédére, a kiknek fejedelmét a földön a pápa helyettesíti és személyesíti, tértek a katolikus vallásra, hanem saját királyuknak, tudniillik Szent István királynak, a kiről fentebb is megemlékeztem, intézkedése következtében.

3. § Innen érdemelte ki a király és apostol nevét, mert tanításával, jó cselekedeteivel és példaadásával a földön az apostolokat helyettesítette. És ugyanazért a pápa adományából címereként szentsége jeléül a kettős keresztet is méltán érdemelte ki, hogy tudniillik: királynak és apostolnak joggal mondjuk.

4. § Harmadszor: a törvény elévülés okából, mivel Magyarország királyai, Szent István királyunk uralkodása óta, a kit az Úr születése után az ezeregyedik évben szerencsésen a magyar nemzet királyává kentek föl és koronáztak meg, a jelen időig, több mint ötszáz éven át, az ilyen egyházi hivatalok adományozásának mindenkor valóságos és békés gyakorlatában és birtokában voltak, a mi az egyház és az apostoli szentszék jogainak elévülési idejét már többszörösen és régen túlhaladta.

5. § Negyedszer: Mivel az országnak az egyházi hivatalok adományozására néző ezt a jogát az ország többféle szabadságával együtt hajdan Zsigmond császár és király urunk idejében, a konstanci egyetemes és nevezetese zsinat, a melyen, mint tudva van, más egyházi férfiakon és számos keresztény fejedelmen kívül, harminczkét biboros volt jelen, megerősítette

és eskü alatt tett fogadással biztosította, amint azt az arról szóló bulla nyilván bizonyítja.”³

A Szentszék a fenti megközelítéssel szemben többször kifejezésre juttatta, hogy nincs tudomása arról, hogy a magyar uralkodónak kinevezési és bemutatási joga volna a püspöki székekre. Legélesebben Gesualdo bíboros érvelt V. Sixtus pápa megbízásából Rudolf császár előtt: a magyar uralkodó kegyúri joga abban áll, hogy a megüresedett püspöki és érseki székekre a pápának bizonyos személyeket megnevezhet, bemutathat (*nominatio*, *presentatio*). A pápa pedig ezeket a jelölteket kinevezheti (*praeconisatio*) az egyes egyházak élére. A bemutatott jelöltnek, ennek értelmében rögtön a pápához kell fordulnia, hogy az bullával kinevezze, majd felszenteltesse. Ennek hiányában az illető férfi sem választott püspöknek, sem *electus*nak nem nevezheti magát, a birtokot és a javadalmakat pedig nem veheti át. Gesualdo azt is leszögezte, hogy az a kiváltság, amit a magyar király bír, semmiben sem különbözik attól, amit más keresztény uralkodók gyakorolnak.⁴

A jog kialakulásának állomásai

A magyar királyok főkegyúri jogát részben az apostoli királyi cím használatával indokolták. Szent István apostoli királyi méltósága csak a személyének szólhatott, de azt utódai következetesen használták, így azokra is átszállt.⁵ Werbőczy érvelésével szemben látnunk kell azonban, hogy Szent István egyházat csak a pápával egyetértésben szervezhetett. Ezt ránk maradt oklevelei, valamint a *legenda maior* és a *legenda minor* is tanúsítják. Koppány legyőzése után például a pécsi püspökséget – az alapítólevél szerint – a „szentséges *apostoli úr* meg-egyezésével” alapították, de az ostiai püspök, mint pápai küldött jelen volt és jóváhagyta azt.⁶

³ Lásd VERBŐCZI, *Tripartitum*, (1514.), a szöveget lásd a Szegedi Tudományegyetem honlapján: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm (letöltés ideje: 2014. december 20.)

⁴ Vö. HÖMAN–SZEKFŰ, 1935. 238.; valamint vö. TOMCSÁNYI 1922. 53-54.

⁵ Vö. FRAKNÓI 1895. 11.

⁶ Vö. ADRIÁNYI 1990. 78.

Szent László és Könyves Kálmán jelentős kísérleteket tettek arra, hogy az investitúrát, ahogy az nyugaton szokás, megszerezzék maguknak, de a Szentszék mindig nyomást gyakorolt a magyar királyokra ennek megakadályozása végett.⁷ Kálmán Király Hartvik győri püspököt legenda írására kérte fel, amelyben már tendenciózus volt az apostoli cím használata. Szilveszter pápa a legendában e szavakkal küldte a koronát Istvánnak: „Én apostoli vagyok, ő viszont méltán Krisztus apostola, ha Krisztus annyi népet térített meg általa. Ezért rendelkezésre bizza, miként az isteni kegyelem őt oktatja, az egyházaknak és népeiknek mindkét törvény alapján történő igazgatását.”⁸ Az ún. Szilveszter bulla azonban egy későbbi összeállítás, melyet 1644-ben publikáltak először, a Hartvik legenda és annak 1576-ban Laurentius Surius által átdolgozott humanista kiadásának kompilációja.⁹ Ez már Istvánnak és utódainak vindikálta az apostoli kereszt vitetését valamint a magyarországi egyházak megszervezését és betöltését.

Az Avignonból visszatért pápaság törekedett saját rezervációinak kiszélesítésére és a helyi jogok visszaszorítására. Ezt támadta a Konstanzi Zsinat (1414-18) reformszárnya.¹⁰ Zsigmond a zsinaton 1417-ben kicsikarta a bíborosoktól, hogy a királyok főkegyúri jogát a jövőben is tiszteletben fogják tartani. Werbőczy a Kostanzi Zsinatra alapozva – egy évszázaddal később – már a Zsigmond által megerősített, kiterjesztett főkegyúri jogra hivatkozott. A konstanzi bulla azonban nem maradt fenn, arról a zsinati jegyzőkönyvek említést nem tesznek.¹¹ Pietro Rossi konzisztoriális ügyvéd 1661-es emlékirataiban kétségbe vonta ennek autenticitását.¹² Fraknoi elismeri a bulla kiadását,

⁷ Vö. FRAKNÓI 1895. 17. Ebben az időben VII. Gergely pápa 1080 március 7-én egy római zsinaton erős tiltást fogalmazott meg a püspököket kinevező fejedelmek ellen (Mansi XX 531, PL CXLVIII 814), majd ugyanígy tett III. Viktor pápa is 1087 augusztusában a beneventi zsinaton (PL CLXIII 809 sq), II. Orbán pápa pedig 1089-ben Melfiben (Mansi XX 725), valamint az 1095-ös piacenzai (Mansi XX 807) és clermonti zsinatokon (Mansi XX 817). A clermonti határozat szerint egyházi méltóságot tilos laikusok kezéből elfogadni. Vö. TOMCSÁNYI 1922. 27.

⁸ Szent István király legendája Hartvik püspöktől, 9., http://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/index.php?file=042_055_Hartvik (letöltés ideje: 2014. december 20.)

⁹ Vö. INCHOFER 1644., a bulla szövege: 256-257.; valamint TOMCSÁNYI 1922. 8-9.

¹⁰ Vö. HÜBLER 1867. 25., 31., 77.; vö. továbbá TOMCSÁNYI 1922. 33-34.

¹¹ Vö. FRAKNÓI 1892. 187.; valamint FRAKNÓI 1895. 118.

¹² FRAKNÓI 1899. 227.

de azt csak arra alapozza, hogy Werbőczy és Pázmány tekintélye szavatolja azt, valamint arra, hogy annak tartalma valóban átment a gyakorlatba. Feltételezhető, hogy a Konstanzi Zsinat germán konkordátuma lehet a hivatkozási alap, amely általánosan megerősítette a javadalmak betöltésére vonatkozó régi jogokat.¹³

Werbőczynek tehát a maga korára négy érve volt annak alátámasztására, hogy a pápának Magyarországon a javadalmak betöltése terén csupán megerősítő joga van: 1. *Ratione foundationis*: Magyarországon minden egyházi javadalmat a királyok alapítottak. Nem volt fokozatos, szerves egyházépülés, hanem szinte egyszerre történt ez az Árpád-korban. 2. *Ratione susceptae religionis*: Szilveszter pápa Istvánnak és utódainak korlátlan felhatalmazást adott a keresztény hit terjesztésére. 3. *Ratione legitimae prescriptionis*: a magyar királyok ezt a jogot 500 éven keresztül háborítatlanul gyakorolták. (elévülés) 4. *Ratione corroborationis*: a Konstanzi Zsinat ezt a jogot elismerte.

1665-ben például a bécsi nuncius, Spinola laodiceai érsek felpanaszolta Róma felé, hogy Magyarországon a püspökök, amint a császár kinevezte őket, már birtokba is veszik javadalmaikat, anélkül, hogy a Szentszéktől a megválasztást és a megerősítést megvárják.¹⁴ 1710. január 4-én a pápai államtitkár jegyzékben fejtette ki, hogy az apostoli királyi cím semmiféle joghatósággal nincs összekötve.¹⁵ 1758. augusztus 19-én az újonnan megválasztott pápa, XIII. Kelemen egy külön brévében (*Carissima in Christo filia*) megerősítette Mária Teréziának és utódainak az apostoli királyi cím használatát:

„A római pápák a magyar nép és a magyar királyok hitét és az Apostoli Szék iránt tanúsított hűségét különféle privilégiumokkal tisztelték. Ezek között legjelentősebb az, hogy a magyar király előtt az apostolság jeleként egy keresztet hordoznak és a királyt magát apostolinak nevezik. Ennek a szokásnak, illetve privilégiumnak az eredete és adományozója ismeretlen. Éppen ezért pápai joghatóságánál fogva azt meg-erősíteni kívánja. A jelen brévéjével tehát elrendeli, hogy Mária Teréziának és

¹³ Vö. STOLPA 1941. 1007-1028.

¹⁴ Vö. TOMCSÁNYI 1922. 69.

¹⁵ Vö. FRAKNÓI 1899. 308-310.

utódainak az apostoli cím jár, de nem mint joghatóság. (... hunc titulum, non eum quidem indicem” Potentiae ac Dominatus.)”¹⁶

Ez volt a cím hivatalos megadása. A címet tehát XIII. Kelemen adományozta Mária Teréziának és nem II. Szilveszter Szent Istvánnak. Ettől kezdve a magyar uralkodó a címet a pápától megerősítve használhatta, de a püspökök kinevezésére szóló joghatóságot ez a megerősítés nem érintette, nem adta meg.

Összefoglalva a fentieket megállapíthatjuk, hogy a magyar királyok törekedtek arra, hogy a főkegyúri joguk alapján a püspökkinevezéseket maguknak vindikálják. Erre kiváló hivatkozási alapot nyújtott Szent István apostoli királyi címe, amelyet az évszázadok alatt a magyarok igyekeztek kiterjesztően értelmezni. A királyi és a pápai értelmezés között tehát feszültség alakult ki: a Szentszék isteni joga a püspökkinevezésekre mind inkább ellenkezni látszott a magyar királyoknak a magyar történeti alkotmányból levezetett ilyen jogával. Emiatt gyakran elhúzódtak a püspökkinevezések, mert nem találták meg a megfelelő formát. A választott püspökök pedig nem egyszer nem részesültek pápai *provisioban* és felszentelésben.

1848. évi áprilisi törvények hatása

Már II. József ki akarta terjeszteni a királyi patronátust az egyházi élet minden területére: *placetum regium* a dogmák, hitelvek, zsinatok kihirdetésére, szertartás-, ünnep- és böjti rend szabályozása, papnevelés, szerzetesrendek eltörlése, javaik államosítása stb. Egyes modern politikai iskolák pedig az állam (államfenség, szuverenitás) újkori eszméjéből eredeztettek minden jogot, a királyt csak az állam megszemélyesítőjének tekintették. Az így felfogott állam számára a vallási élet közömbös: az állam felekezetiileg semleges. Ezért az alkotmányos mozgalmak megszületése után hamar jelentkezett a katolikus autonómia igénye is, hiszen furcsa helyzetet eredményezett, hogy az a felekezetiileg semleges állam, amelyben a katolikus hit már nem államvallás, beleszól a Katolikus Egyház ügyeibe. A semleges

¹⁶ Vö. *Magnum Bullarium Romanum* BARBERI 1835. 6-7. A magyar fordítást közli ADRIÁNYI 1990. 83.

állam a minisztériuma által fenntartotta a főkegyúri jog gyakorlását, alapvetően meghatározni akarva a püspökkinevezéseket. A 19. század második felének katolikus autonómia-törekvései majd erre az egyensúlyvesztett helyzetre kerestek megoldást. A radikális monarchisták és a régi konzervatívok, többek között Apponyi György és Cziráky János grófok, valamint Sennyey Pál báró egyszerre ostromozták a király patronátusának túlzó mértékét és a kegyúri joggal való visszaélést. A parlamentáris kormányzat megjelenésével a királyi patronátus anakronizmussá vált. A király törvényeit, így a vallás teljes szabadságáról szólókat is miniszter jegyezte ellen: az a felekezet nélküli semleges állam volt hivatott biztosítani a katolikusok jogait, és gyakorolni a főkegyúri jogokat, amely önmagát sem tartotta alkalmasnak és hivatottnak arra, hogy a katolicizmusnak védelmet adjon. Szent István apostoli tevékenységének, melyből ezek a jogok fakadtak, a felekezetileg semleges államban már nyoma sem volt.¹⁷

Az 1848-as törvények után a király patronusi jogainak többféle megújított gyakorlata került szóba, melyek a gyakorlatba nem mentek át: 1. Az visszaszáll a pápára, ahonnet származott. 2. A helyi katolikus egyházra száll. 3. Az állam által kinevezett, de Róma által is elfogadott tisztségviselőkre száll. Ezek a pápa és a király közös megegyezésén kellett volna, hogy alapuljanak.¹⁸ Ezzel szemben 1848-ban a III. törvénycikk új miniszteri közigazgatási rendszer alá rendelte az egyházzal kapcsolatos ügyeket, a XX. törvénycikk pedig kimondta minden vallás egyenlőségét és megszüntette a katolikus vallás államvallás mivoltát. A XX. törvénycikk alapján kellett és lehetett volna létrehozni egy alkalmas katolikus autonómiát, de ez még váratott magára. Kezdetben a király a főkegyúri jogokat személyesen gyakorolta, majd később egy *commissio ecclesiastica* útján. A '48-as törvények megalkotása után azonban már a minisztériuma révén. A felelős miniszter hatásköre révén a felekezetileg semleges parlament

¹⁷ HÓMAN–SZEKFŰ 1935. 532-524. Az alábbi Szemnecz idézet jól foglalja össze a kialakult helyzet furcsaságát: „A parlamentáris kormányzat az 1848: XX. tv. cikk után még névleg sem nevezhető katolikusnak, hiszen a minisztérium viszont az országgyűlésnek felelős, tehát a miniszter még a koronával egyetértően sem képes a parlamenttől függetlenül kezelni a királyi patronátusnak a kir. kancelláriától átvett ügyeit, semmi biztosíték nincs, hogy a parlament nem bízza-e nem-katolikusokra, vagy az egyház nyílt ellenségeire a kormányzást, sőt magában a parlamentben is az egyház nyílt ellenségei nyerhetnek többséget.” SZEMNECZ 1897. 17.

¹⁸ Vö. SZEMNECZ 1897. 166.

ezen ellenőrzési jogát akarták a későbbi autonómia-törekvések megszerezni, abban a furcsa helyzetben, amelyben a főkegyúri jogokat a felekezetenként semleges állam minisztériuma gyakorolta.¹⁹ 1848. március 20-án az Országgyűlésre érkező főpapok, akik Scitovszky János pécsi püspök pozsonyi lakásán gyűltek össze, V. Ferdinánd császárhoz egy felterjesztést fogalmaztak meg, amely szerint a főkegyúri jogokat magának a királynak (esetleg egy vegyes bizottsággal) kell gyakorolnia, és ha ez nem volna lehetséges, akkor adjon a katolikus egyháznak az önkormányzati jogot a protestánsok és ortodoxok mintájára. Ezt a javaslatot '48/XX. cikk megjelenése után nem vették figyelembe.

Alább álljon néhány példa, amelyek mutatják, hogy a forradalom és szabadságharc bizonytalan éveiben milyen furcsaságokat eredményezett a különböző állami befolyás a püspökkinevezések terén. Ezt példázza Hám János primási kinevezése. Az Eötvös József által vezetett kultuszminisztérium és a magyar kormány a megüresedett primási székben Lonovics József csanádi püspököt szerette volna látni, aki a legtöbb megértést tanúsította az új magyar kormány politikájával szemben. A bécsi udvar jelöltje Scitovszky János pécsi püspök volt, akiben Bécs a forradalomellenes erők kulcsembert látta. Végül kompromisszumos megoldásként Hám János szatmári püspök került a primási székbe, aki politikailag nem fejtett ki jelentős hatást.²⁰ A Csanádi Püspökség esete még többet mond: a kormány jelöltje ide Horváth Mihály volt, akit a bécsi udvar is elfogadott. (1848 júliusában V. Ferdinánd kinevezte őt.) A Szentszék hezitált Horváth ügyében, kétségei voltak ugyanis annak liberális nézetei miatt. Augusztusra már az alsópapság is a forradalom hevébe került, gyűlésekre járt, röpiratokat osztogatott és demokratikus átalakulásokat követelt. (Többek között magyar nyelvű liturgiát, nemzeti ruha viseletét, cölibátus és káptalanok eltörlését, püspökök papság általi, plébánosok hívek általi választását).

¹⁹ Vö. SZEMNECZ 1897. 14-15. Az autonómia-törekvések arra irányultak, hogy ha az állam nem tesz különbséget a felekezetek között, akkor ugyanazt az autonómiát adja meg a katolikusoknak is, amelyet korábban az államvallási státusszal nem rendelkező protestánsok és görög keletiek megkaptak. Azok akkoriban szabadon választhatták meg előjáróikat, saját maguk kezelték egyházi vagyonukat és rendelkeztek iskoláik pénzügyei felett. Ezeket a jogokat az a magyar katolikus egyház is szerette volna kivívni, amely nem rendelkezett többé államvallási státusszal. Vö. továbbá BERÉNYI 1942. 53.

²⁰ Vö. ADRIÁNYI 2009. 10-11.

Ezeken Horváth Mihály is részt vett. Majd ő lett Eötvös utóda a kultuszminiszteri székben a Függetlenségi Nyilatkozat után. Elképzeléseiről a *Magyarország függetlenségi harcának története* c. könyvében számolt be később. 1849. augusztus 20-ra forradalmi egyházi közgyűlést hívott össze, amelyre a hadi események miatt nem került már sor. Ezen a papság fizetését és a katolikus iskolák finanszírozását állami kezelésbe vonták volna, idővel a teljes egyházi vagyonnal együtt. Eltörölték volna a cölibátust és a szerzetesrendeket. Az egyház teljes demokratikus átalakítását követelték volna, eltörölve olyan „felesleges” dolgokat, mint a zarándoklatok, a káptalanok, a körmenetek, vagy a papi zsolozsma. A Szentszék őt nem erősítette meg püspöki székében. Erre a szabadságharc bukása miatt aztán nem is volt szükség. Róma gyanúja beigazolódott Horváth-tal kapcsolatban, hiszen később elhagyva a papságot Genfben megnősült.²¹ Zichy Domonkos, veszprémi püspök esete hasonlóan tanulságos: 1848 szeptemberében tüntetés indult ellene, amely elől ő Ausztriába menekült. A kormány a püspöki palotát lepecsételtette és a püspök javait lefoglaltatta. Kossuth Lajos novemberben értesítette a püspöki kart, hogy Zichy a hazaárulás súlyos vádjával hagyta el az országot, kegyelmet nem kért a honvédelmi bizottmánytól, ezért a kormány megfosztja őt püspökségétől és a széket megüresedettnek nyilvánítja. A püspöki kar december 8-án ezt elutasította, jelezve, hogy Zichy törvényesen van távol, hiszen távollétében az egyházmegyét hátrahagyott helyettese irányítja. Zichy 1849 májusában végül lemondott püspökségéről. Erdélyi birtokára visszavonulva, papi tevékenységet többé nem végezve halt meg 1879-ben.²² A Debrecenbe menekült kormány végül Hám primást is megfosztotta hivatalától, és elkobozta vagyonát, miután már 1849. január 12-én körlevélben a Habsburgok támogatására utasította a papságot. A szabadságharc leverése után, július 17-én Bécs a primási széket üresedettnek nyilvánította, mert Hámot gyengének találta az előtte álló nehéz feladatok ellátására. Július 21-én Scitovszky Jánost nevezték ki a helyére.²³ Ezek a példák egytől-egyig azt a furcsa helyzetet illusztrálják, hogy a semleges állam, nem egyszer viharos történelmi időkben, a saját céljainak megfelelően, hatalmi egyensúlyi szempontok alapján nevezett ki, vagy tett le püspököket.

²¹ Vö. ADRIÁNYI 2009. 11-14.

²² Vö. ADRIÁNYI 2009. 15.

²³ Vö. ADRIÁNYI 2009. 17-20.

Az 1855-ös konkordátum

Amikor Ferenc József 1848. december 2-án trónra lépett, egy megingott osztrák birodalmat örökölt. Tudta, hogy hatalmának megszilárdításához elengedhetetlen lesz megnyernie az egyházat is. Az Osztrák Birodalom egyházi egységesítésének eszköze lett a Szentszékkal kötött 1855-ös osztrák konkordátum. Ennek előkészítésében Joseph Othmar Rauscher seckauai, majd bécsi érsek vállalt oroszlánrészt. Rauscher meggyőződése volt, hogy a Birodalmat csak egy egységes katolikus egyház tarthatja össze. 1949-ben beadott tervei merőben a '49 márciusi olmützi alkotmányra épültek: teljes vallásszabadságot engedélyezett az állampolgári kötelezettségek teljesítése mellett, elrendelte, hogy az egyház szabadságot élvezzen igazgatásában és intézményeiben, de mint minden más társulatot, az állam ellenőrizze azt. Megengedte a szabad tanítást, eltörölte a cenzúrát és gyülekezési szabadságot biztosított. Ezeket az elveket 1849. november 4-én, a szabadságharc leverése után Haynau Magyarországra is kiterjesztette. Ekkor a magyar királyi főkegyúri jogok külön problémákat vetettek fel, melyek miatt Rauscher 1850. február 5-én újabb tanulmányt volt kénytelen készíteni. Ebben írta: „Magyarországnak, mint organikus résznek kell belépnie a császárság egységébe, és kötelességei és jogai tekintetében a többi koronatartománnyal kell egységesnek lennie.”²⁴ 1852. május 10-én Rauscher megkapta a felhatalmazást Ferenc Józseftől, hogy konkordátumos tárgyalásokat vezessen Rómával. 1854-ben Scitovszky Rómába utazott, hogy a Szentszéket a magyar álláspontról informálja: kijelentette IX. Piusznak, hogy a konkordátummal a magyar egyház csak veszítene, mert elveszítené különállását, megpróbálta a pápát arról meggyőzni, hogy a konkordátumot semmiképpen se terjesszék ki Magyarországra. Rauscher közben közölte Ferenc József álláspontját, mely szerint az uralkodó vagy az egész Birodalomra köt konkordátumot, vagy nem köt. Végül nem vették figyelembe Scitovszky sérelmi politikáját,²⁵ de a megkötött megegyezéses konkordátumban a Szentszék nem egyezett bele a Császári Apostoli Felség (*Austriae Imperator Apostolicus*) cím használatába sem.²⁶ A cím ilyen használata ugyanis Mária Terézia uralkodása óta azt a következetes

²⁴ Vö. ADRIÁNYI 2009. 83.

²⁵ Vö. egy a katolikusokkal kevésbé rokonszenvező megközelítésben: ZSILINSZKY 1911. 7-9.

²⁶ Vö. ADRIÁNYI 1990. 84.

törekvést jelzi, hogy az osztrák uralkodó a magyar királyi címtől szeretné eltávolítani az apostoli jelzöt, közelítve azt a császári címhez. Scitovszky később a primási jogok hangsúlyozásával próbálta kiemelni a magyar egyház különállását. Az 1855-ös konkordátummal összességében helyreállt a megbomlott alkotmányos rend, melyet a forradalom kikezdett, a főkegyúri jogokat ugyanis ismét az uralkodó gyakorolta. Scitovszky folyamatosan megerősítette és visszaállította a primási jogokat – köztük például az 1857-ben megszüntetett harmadfokú primási főszenstszéket – és 1866-ban bekövetkezett halálakor ugyanazokat a jogokat hagyta utódjára, Simor Jánosra, melyeket 1849-ben ő is megkapott.²⁷ A konkordátum 18. cikkelye kimondta, hogy új egyházmegyék felállítása, megszüntetése, vagy átalakítása a Szentszék joga, de az a kormánnyal egyetértésben járjon el. Ez a pont ellene mondott a *Tripatitum*nak és az ősi magyar törvényeknek. Kimondta továbbá (19. cikk), hogy az uralkodó, amikor új püspököket mutat be a Szentszéknek, akkor a helyi egyháztartomány egyetértésével teszi. Ez ellene mondott az ősi magyar gyakorlatnak, mely szerint az uralkodó egyszerűen kinevezte az új püspököket és azok a pápa megerősítését meg sem várva birtokba vették hivatalukat. Ebben sokan a magyar Szent Korona sérelmét látták.

Kiegyezés utáni időszak

Az 1855-ös konkordátum Magyarországon a polgárjog tekintetében 1867-ig érvényben volt. Akkor azonban a magyar alkotmány visszaállításával megszűnt annak érvénye, mivel az uralkodó azt a nemzet megkérdezése nélkül kötötte: azt a magyar parlament, illetve a felelős magyar kormány sem ismerte el. Mint egyházi törvény azonban jogerős maradt a Monarchia összeomlásáig, hiszen azt a magyar püspökök elismerték, sőt 1858-ban kifejezetten meg is köszönték Ferenc Józsefnek. Elsősorban házasságjogi kérdésekben nyert alkalmazást. Egyháziilag már csak azért sem évült el, mert IX. Piusz pápa az 1868. júliusi egyoldalú osztrák érvénytelenítés ellen tiltakozott és annak védelmét külön a magyar püspökök lelkére kötötte. Ezt Simor János az 1868. június 27-i püspöki konferencián a magyar püspökök elé tárta, a pápa kérésének a magyar érdekek elé helyezését kérve.

²⁷ Vö. ADRIÁNYI 2009. 141-147.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a főkegyúri jog sajátos magyar változata egy stabil monarchiában, némi egyensúlyozással Róma és a királyi akarat között működőképes volt, és a magyar történeti alkotmány részét képezte. A demokratikus átalakulások után, illetve a jogot birtokló király hiányában a főkegyúri jog és az apostoli királyi címből fakadó jogok gyakorlása okafogyottá és értelmetlenné vált. Az állam, mióta katolikus jellege megszűnt és a teljes vallásegyenlőség alapjára helyezkedett, nem tekinti magát a katolikus állam örökösének. Ennek kötelességeit elutasítva magától, az e kötelességekkel együtt járó jogokról is le kellett mondania. A parlament nem gyakorolhatja a királyi főkegyúri jogait. A királyi patronátus és a felekezetiileg semleges állam két külön intézmény. Mivel a patronátus egyháziilag átengedett jog, abból egyes funkciókat az államra maga a király is csak az egyház jóváhagyásával ruházhatja át. Ilyen irányú jogátruházás végett azonban sem az apostoli király, sem más soha nem kereste meg a Szentszékét, az esetleges, gyakorlatban megtörtént átruházás pedig, a jogot adományozó Szentszék beleegyezése nélkül, csak nagyon hosszas és zavar-talan gyakorlat után képezhetne, megszokás folytán, jogforrást.²⁸

1918. november 20-án – a köztársaság kikiáltásával és IV. Károly trónfosztásával – a püspöki kar úgy döntött, hogy a főkegyúri jogot szüneteltetni kell. 1921. november 21-én tartott *allocutio*jában²⁹ XV. Benedek kifejtette, hogy a királyság megszűnésével a királyi kegyúri jogok illetve kiváltságok is megszűntek és azok egyetlen utódállamra sem szállnak át, az utódállamok azokat nem igényelhetik. Az 1920-as országgyűlés első törvénycikk, 13. § szerint a kormányzó nem illetékes a főkegyúri jogokat használni. 1946-ban pedig a köztársaság kikiáltásával a királyi főkegyúri jog értelmét veszítette, az állam és az egyház azt követően egymástól elválasztva működött. Az 1990/IV. egyházi törvény megerősítette az állam semlegességét egyházi ügyekben, valamint az állam és az egyház szétválasztását.

²⁸ Vö. SZEMNECZ 1897. 169-170.

²⁹ Vö. *Acta Apostolicae Sedis* XII (1921) 521-524.

IRODALOM

ADRIÁNYI Gábor

1990 A magyar királyok apostoli címe. *Magyar Egyháztörténeti Vázlatok* 2. évf. 77-87.

2009 *A Bach-korszak egyházpolitikája*. Kairosz Kiadó, Budapest.

BARBERI, Andrea et al

1835 *Magnum Bullarium Romanum*. Continuatio, tom. I., Roma.

BERÉNYI Szilárd

1942 A katolikus autonómia és az egyházközségek. Különlenyomat a *Szemináriumi dolgozatok* 1941-42. számából. Egyházjogi Szeminárium, Dr. Baranyay Jusztin. Dunántúl Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Budapest.

FRAKNÓI Vilmos

1892 Nyomozások a pápai levéltárakban. *Századok* XXVI. évf. 3. sz. 187-200.

1895 *Magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig*. Atheneum Kiadó, Budapest.

1899 *Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez*. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

GEISZ Antal

1910 *Egyházi Közigazgatás*. Csanádegyházmegyei könyvnyomda, Temesvár.

HÓMAN Bálint – SZEKFŰ Gyula

1935 *Magyar történet*. III. kötet. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

HÜBLER, Bernhard

1867 *Die Constanzer Reformation und die Concordate von 1418*. Verlag von Bernhard Tauchnitz, Leizig.

INCHOFER, Melchior

1644 *Annales ecclesiastici Regni Hungariae*. Romae tom. I.

MIHALIVICS Ede

1897 *A kegyúri jog, különös tekintettel hazánkra*. Huszár István könyvnyomdája, Nyitra.

STOLPA József

1941 Adalékok a magyar királyi főkegyúri jog történetéhez (A konstanci bulla). In: Angyal Pál – Baranyay Jusztin – Móra Mihály: 1941 *Notter Antal emlékkönyv*. Dolgozatok az egyházi jogból és a vele kapcsolatos jogterületekről. A Szent István-Társulat Főbizománya, Budapest. 1007-1028.

SZEMNECZ Emil

1897 *Katholikus autonómia*. Hunyadi Mátyás Intézet, Budapest.

TOMCSÁNYI Lajos

1922 *A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésében*. Apostolnyomda részvénytársaság, Budapest.

ZSILINSZKY Mihály

1911 *A római katolikus autonómiáról*. Hornyánszky Viktor cs. és kir. udvari könyvnyomdája, Budapest.

GÁJER, LÁSZLÓ

THE USE OF THE TITLE “APOSTOLIC KING” DURING THE REIGN OF FRANZ JOSEPH

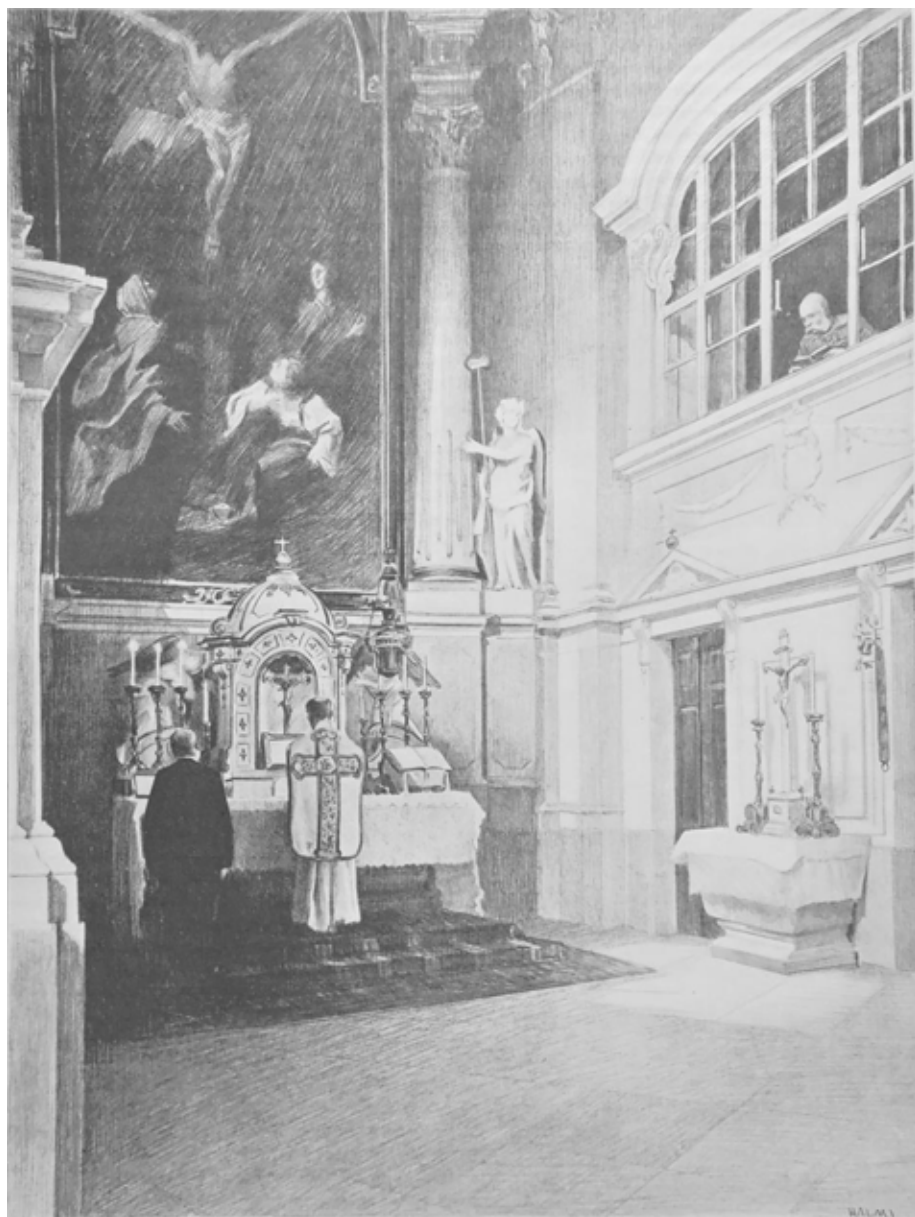
The Hungarian kings used the title “apostolic king” for almost a thousand years. This practice came about because the kings had founded all the dioceses and monasteries in Hungary and according to Hungarian legend it was the Pope himself who gave this title to our first king, Saint Stephen. Throughout history the kings used this title in order to vindicate the right to nominate the bishops in Hungary.

The practice became problematic in the 19th century with the birth of the modern civil state, when secular government ministries sought to nominate catholic bishops. This article reveals the corrupt practices involved and the misuses of this right.

With the collapse of the Austro-Hungarian Monarchy the Hungarian State – now without a king – abandoned the right to nominate bishops and the problem came to an end.

Vézinger Károly királyi palotai plébános

A király szentmisét hallgat a budai várban